

GYERMEKSZEGÉNYSÉG ELLENI NEMZETI PROGRAM

A 2006. márciusi Rövid Program összefoglalása

1. A Program indokoltsága, mögöttes megfontolásai

Magyarországon 2005-ben 2,2 millió 20 éven aluli eltartott gyermek élt. A gyermekes családok a többiekénél szegényebbek. Az összlakosságból 12 százalék, a gyerekek közül 19 százalék, 420 ezer gyerek élt egy széles körben elfogadott szegénységi küszöb alatt. (Ez a küszöb a fogyasztási egységre számított, ún. ekvivalens jövedelem középso értékének 60 százaléka alatti érték.) Ennél magasabb az egy főre számított nyugdíjminimum, amely segélyküszöbként működött. 2005-ig ezen szint alatt voltak jogosultak a gyerekek rendszeres nevelési támogatásra. Ebben az ellátásban 650 ezer gyerek részesült. Ennél is magasabb a KSH által számított létminimum, amely a szegénység társadalmilag elfogadható szintjét kívánja meghúzni. A létminimum alatt 2004-ben a lakosság 28 százaléka, a gyerekek 40 százaléka, azaz 850 ezer gyermek élt.

A családok szegénysége szorosan összefügg a gyermekek számával. Az egy gyermeket nevelő családok szegénységi aránya nagyjából megegyezik a gyermeket nem nevelőkével. A 2 gyermekesek szegénység-aránya ennek közel kétszerese, a 3 és több gyermekeseké három és félszerese. A nagy családok 60 százaléka egyben a létminimum alatt élt. A szegénység különösen sújtotta a tanulatlan szülőket, a munkanélküliek gyerekeit, a kis falvakban élőket, a romákat, a súlyos fogyatékos gyermeket nevelőket. A szegénység kiemelt figyelmet érdemlő összetevői mindemellett az erősödő intézményi, lakóhelyi, iskolai szegregáció; az ezzel is összefüggő etnikai megkülönböztetés, a cigányokat sok területen sújtó diszkrimináció; a jó intézményekhez és szolgáltatásokhoz való egyenlőtlen hozzáférés.

Mindez indokolja azt, hogy a társadalom és a kormányzat komolyan törekedjen a szegénység csökkentésére. A miniszterelnök kérésére valóban elkezdődött 2005 őszén a gyermekszegénységet csökkenteni kívánó program kidolgozása. A programot készítő kutatócsoport az MTA keretében működik. A program alapfelfogása az, hogy a kormányzat törekvésein belül különös hangsúlyt kell kapnia a gyermekszegénység csökkentésének. A lehető leggyorsabban enyhíteni kell a gyermekek szűkölködés okozta szenvedését, hátrányait, hiszen ők a társadalom legvédtelenebb tagjai. Közép-és hosszú távon át kell alakítani azokat a mechanizmusokat, amelyek folytonosan újratermelik a gyermekek szegénységét, alacsony képzettségét, mert csak így lehet biztosítani a társadalom és a gazdaság fenntartható fejlődését.

A mai helyzet javításához és a tendenciák megfordításához jelentős központi források szükségesek még akkor is, ha nőnek a szegények munkalehetőségei, és a gazdasági fejlődés eredményei egy részükhöz eljutnak. Ténylegesen a családi ellátások, közoktatási intézmények, egészségügyi ellátás, személyes szolgáltatások szinte

mindegyike jelentős színvonaljavításra szorul. Forrásigényesek a szükséges újítások és reformok is. Ennek ellenére a szegénység csökkentése nem áll szemben a gazdasági növekedési és versenyképességi célokkal, de a csökkenés nem következik be automatikusan a gazdasági helyzet javulásával. Ehhez a jövedelmek, tudás, információk igazságosabb elosztása, az intézményes és személyes szociális szolgálatok javítása, a jogok erősítése szükséges.

A gyermekszegénység csökkentéséhez szükség van széles politikai konszenzusra, és e mellett minden érintett intézmény, szakma és gyermekekkel foglalkozó felnőtt együttműködésére. A Program sikerének feltétele továbbá, hogy minden helyi közösség felismerje ennek életbevágó fontosságát, kijelölje a maga feladatait. Az önkormányzatoknak, valamint a civil szerveződéseknek, ideértve az egyháziakat is, ezen a szinten kiemelt jelentőségük van. Az állam szintjén szervezetileg is biztosítani kell a feltételeket, például azzal, hogy a gyermekszegénység ügye kiemelt mérlegelési szempont legyen minden kormányzati döntés esetében, illetve a gyermekek jogvédelmében több biztosítékot kapjon (pl. gyermekombudsman).

2. A Program célja, felépítése, eszközei

A gyermekszegénység legfájdalmasabb jelenségei sürgős beavatkozást igényelnek. Társadalmi léptékű eredmények folyamatos erőfeszítések esetén is csak hosszú távon várhatók. Ezért a programnak több, egymásra épülő eleme van. A **hosszú távú, vagy „generációs program”** (2006-tól 2030); az ezen belüli első évekre vonatkozó ún. **Rövid Program** (2006-2008); továbbá a két programon átívelő, középtávú **Nemzeti Fejlesztési Tervek**. Ez utóbbiak teszik lehetővé az Európai Unió jelentős forrásainak felhasználását.

A program célja az, hogy **egy generáció alatt** (i) jelentősen, a jelenleginek töredékére csökkentse a gyermekek és családjaik szegénységének arányát; (ii) felszámolja a gyermeki kirekesztés és mély szegénység szélsőséges formáit; (iii) átalakítsa azokat a mechanizmusokat és intézményeket, amelyek ma újratermelik a szegénységet és kirekesztést, azaz javítsa az életfeltételeket, a környezeti feltételeket, az intézményeket. Az **első három év**, a rövid program alapvető célja ezen belül az, hogy érzékelhetően csökkentse a szegénységben élő gyermekek számát és arányát, hogy jelentősen javítsa a mély szegénységben élő, végzetesen kirekesztett gyermekek életkörülményeit, és hogy előkészítse a hosszabb időt igénylő változásokat.

A Program megvalósítását, eredményességét mérni, ellenőrizni kell. Ehhez ki kell dolgozni a módszereket, biztosítani kell az adatokat, ki kell dolgozni az ösztönzés és szankcionálás eszközeit, a mutatók, indikátorok körét. A mutatók egy része (például a már elfogadott EU indikátorok) már rendelkezésre áll, más részüket a továbbiakban szakemberek és szegénységben élők – felnőttek és gyermekek – együtt fogják kidolgozni.

A célokat a Program három nagy csoportba sorolja. **Általános cél** a gyermekek és családjaik szegénységének és kirekesztettségének csökkentése, ideértve a szegénység mértékének, kiterjedtségének, továbbá mélységének csökkentését. **Vertikális, funkcionálisan értelmezhető, a mai közigazgatási felelősségi rendszerhez kapcsolható célok**, melyek a következők: a szülők foglalkoztatásának javítása; a jobb,

egyenlőbb feltételek biztosítása a készségek és képességek kibontására, továbbá a szegregáció csökkentése; a gyerekek és családjaik számára nyújtott személyes szociális szolgálatok és ellátások színvonalának javítása; az egészségesebb gyermekkor biztosítása; valamint a lakáskörülmények és a lakhatás biztonságának javítása. **Horizontális, minden funkcionális területet átmetsző cél** az etnikai, területi egyenlőtlenségek és szegregáció csökkentése; a fogyatékkal élő gyerekek helyzetének javítása; a jogok erősítése; a különböző szintű intézményi és szakmai együttműködések javítása; a civil világ aktív segítségének keresése; az informáltság javítása. Különös hangsúlyt kap a területi metszet, a rossz helyzetű települések, térségek hátrányainak, kirekesztettségének enyhítése, mert a területi lejtő meredekségének csökkentése kedvezően hathat számos más problémára. Mindezek mellett fontosnak tekinti a Program a gyermekeket is szolgáló „nagy” ellátó rendszerek – iskola, egészségügy, szolgáltatások – infrastrukturális és emberi feltételeinek javítását.

A nagy rendszerek fejlesztését az univerzalizmus (például a skandináv országokban elért) jó tapasztalatai, és a jövedelmi rászorultság elvének súlyos problémái magyarázzák. Az univerzális hozzáféréshez azonban egyszerre soha nincs elég forrás. Ezért javasol a Program két új elosztási módszert. A **fokozatos univerzalizmus** úgy értelmezendő, hogy valamilyen rendszer, amelynél kívánatos, hogy univerzálissá váljon, mint például a Biztos Kezdet program, először a legrosszabb helyzetű településeken (vagy legrosszabb helyzetű iskolákban, stb.) kerül bevezetésre. A tapasztalatok feldolgozása után és a források bővülésével a rendszer fokozatosan kiteljesedik, követve a „minőségi lejtőt”. **Differenciált univerzalizmuson** azt értjük, hogy az univerzális ellátást bizonyos szinten mindenki megkapja, de az állam többlet ellátást, figyelmet, forrást biztosít a tartós ismérvek miatt legrosszabb helyzetű csoportoknak. Ez a helyzet pl. a 3 és többgyermekes családok családi pótléka esetében. Ebben az esetben nem cél a kiemelt csoport és a többiek családi pótléka közötti különbség csökkentése.

A Program minden általános és vertikális célhoz konkrét lépéseket, tennivalókat javasol. Ezekből kibontakoznak a Program **súlypontjai**, amelyek egyben kiemelten fontos eszközök. A **Rövid Program súlypontjai** (i) A családi pótlék emelése a 3 és többgyermekeseknél, egyedülálló szülőknél; (ii) A korai életkortól induló fejlesztések; (iii) A legrosszabb lakáskörülmények között élők helyzetének javítása.

A **Generációs Programnál két súlypont** rajzolódik ki: (i) Az iskolai szegregáció csökkentése szemléletváltatással, a rossz iskolák feltételeinek javításával; továbbá az, hogy (ii) abszolút prioritást kell adni a közösségi és személyes segítő szolgáltatások kiemelt fejlesztésének, amelynek célja is, eredménye is egy jelentős szemléletváltás, a gyermekközpontúbb és toleránsabb társadalomszemlélet elfogadása.

MTA Programiroda
2006. április